

DEMOKRASİ TEORİLERİ – 3. BÖLÜM: TOPLUM, KİTLE, ÇOĞULLUK VE RADİKAL DEMOKRASİ

Demokrasi Bir Sistem mi, Bir Süreç mi?

Klasik yaklaşımlar demokrasiyi tanımlanmış kurumlar sistemi (seçimler, parlamenter yapı, partiler vb.) olarak görme eğilimindedir. Rancière gibi çağdaş düşünürler ise demokrasiyi sabit bir rejimden çok, siyasal olanı görünür kılan bir süreç olarak tanımlar.

- Demokrasi, “yok sayılanların görünür hale gelmesi”dir.
- Oligarşik düzenin kesintiye uğratılması ve eşitlik iddiasının siyasal alana taşınmasıdır.

Bu bakış açısında demokrasi, her zaman tamamlanmamış, dinamik ve çatışma içeren bir süreçtir.

Refah Toplumu ve Orta Sınıf

Refah toplumu; zengin sınıf, geniş bir orta sınıf ve yoksul sınıf yapısı üzerine kuruludur. Avrupa’daki sosyal demokrat refah devletleri, orta sınıfı güçlendirerek siyasal istikrar ve demokrasiyi sağlamaya çalışmıştır.

- Geniş orta sınıf → Demokrasi için istikrar ve uzlaşma zemini.
- Orta sınıfın daralması, gelir uçurumlarının artması → Popülizm, otoriterleşme, kutuplaşma riskini artırır.

Bu nedenle birçok çağdaş demokrasi teorisyeni, orta sınıfın erimesini demokrasinin kriziyle ilişkilendirir.

Organik Toplum Anlayışı

Organik toplum yaklaşımı, toplumu yalnızca bireylerin toplamı olarak değil, bireyleri aşan bir bütün olarak görür.

- Birey, toplumdan kopuk değil; ona bağlı, onunla anlamlıdır.
- Toplumsal bağlar, gelenekler, kurumlar bireyin kimliğini şekillendirir.

Rousseau, “genel irade” kavramıyla ortak iyiyi vurgular; bireyler yalnız özel çıkarlarıyla değil, yurttaş olarak ortak yarar açısından da düşünmelidir. Bu, cumhuriyetçi demokrasi ve yurttaşlık fikrinin temelidir.

Rousseau’nun Demokrasiye Katkısı

- Toplum bireylerin basit toplamı değildir; ortak bir siyasal beden oluşturur.
 - Genel irade, herkesin ortak iyisini temsil eder.
 - Yurttaş, yalnız özel çıkar peşinde koşan birey değil, kamusal alanda sorumluluk üstlenen aktördür.
 - Egemenlik devredilemez; temsil, egemenliğin devri anlamına gelmemelidir.
- Bu fikirler, modern demokraside katılımcı ve cumhuriyetçi damarları beslemiştir.

Kitle Toplumu (Yığın Toplumu)

Kitle toplumu kavramı, sanayileşme ve modernleşme süreçleriyle ortaya çıkan yeni bir toplumsal durumu ifade eder.

Başlıca özellikleri:

- Bireyler arasındaki geleneksel bağlar zayıflar, yalnızlaşma artar.
- Kitle iletişim araçları sayesinde insanlar benzer kültürel ürünlere maruz kalır, benzeşme artar.
- Bireyler siyasal süreçten uzaklaşır, apolitikleşir.
- Kitle, edilgen seyirciye dönüşür; karar süreçlerine katılım zayıflar.

Bu ortam, totaliter rejimlere ve güçlü lider kültüne elverişli hale gelir. Seyirci vatandaşı tipi, modern demokrasilerin önemli kriz noktalarından biridir.

Çokluk (Multitude)

Hardt ve Negri'nin kavramsallaştırdığı "çokluk", kitle toplumundan farklıdır.

- Tek tip ve edilgen kitle değil, farklı kimlik ve taleplerin çoğulluğu söz konusudur.
 - Fordist üretimden post-Fordist üretime geçişle beraber, esnek üretim, hizmet sektörü, bilgi ve duygulanım emekleri öne çıkar.
 - Zihinsel emek, ikna, iletişim becerileri önem kazanır.
 - Farklı sınıf ve kimlikler, ortak hassasiyetler etrafında bir araya gelerek eylem üretebilir (örneğin çevre hareketleri, kadın hareketi, hayvan hakları hareketi).
- Çokluk, farklılıkları içinde barındıran ama ortak siyasal pratikler üretebilen bir siyasallaşma biçimini ifade eder.

Topluluk (Community)

Topluluk kavramı, ortak öz (din, etnisite, hemşehrilik, ideoloji vb.) etrafında bir araya gelmiş grupları tanımlar.

- Aidiyet duygusu yüksektir.
- Dayanışma ve karşılıklı destek mekanizmaları güçlüdür.
- Dini cemaatler, tarikatlar, hemşehri dernekleri, küçük yerel topluluklar buna örnektir.

Topluluklar bir yandan demokratik katılım ve örgütlenme pratiği kazandırabilir; diğer yandan aşırı kapalı yapılar olduğunda farklılıklara tahammülsüzlük ve dışlayıcılık üretebilir. Bu nedenle topluluk-demokrasi ilişkisi çift yönlü ve karmaşıktır.

Kratos, Temsil ve Modern Demokrasi

Kratos, iktidar gücünü ifade eder. Tarihsel olarak iktidarın kaynağı farklı şekillerde meşrulaştırılmıştır:

- Ortaçağ'da iktidar ilahi kaynaklı görülür (kut anlayışı, Tanrı adına yönetim).
- Modern dönemde meşruiyetin kaynağı giderek halk iradesine dayandırılır.

Temsil, halkın doğrudan yönetmediği, seçtiği temsilciler aracılığıyla yönetildiği düzeni ifade eder. Modern demokrasiler temsili demokrasidir.

- Seçimler yoluyla temsilciler belirlenir.
 - Temsilciler halk adına karar verir.
 - Seçmen, belirli aralıklarla temsilcileri değiştirme hakkına sahiptir.
- Dahl, modern demokrasiyi “poliarki” kavramıyla açıklar: serbest seçimler, siyasal çoğulculuk, örgütlenme özgürlüğü ve temel hakların güvence altında olduğu rejim.

Heteronomi – Otonomi

- Heteronomi: Bireyin ve toplumun kendisi dışındaki otoriteler tarafından yönetilmesi, kuralların dışarıdan gelmesi (dinî otorite, gelenek, karizmatik lider vb.).
- Otonomi: Bireyin ve toplumun kendi kendine yasa koyması, kendi kurallarını yine kendisinin belirlemesi.

Demokrasi, toplumsal otonomi fikriyle yakından ilişkilidir. Toplum, kendi kurallarını sorgulayabilmeli, değiştirebilmeli, kendi kaderi üzerinde söz sahibi olmalıdır. Radikal demokrasi yaklaşımları, demokrasiyi bu otonomi projesinin devam eden süreci olarak görür.

Radikal Demokrasi

Radikal demokrasi teorileri (Laclau & Mouffe, Rancière gibi) temsili demokrasiyi, halkı pasif seçmenlere indirgediği için eleştirir.

Başlıca vurguları:

- Demokrasi bitmiş bir rejim değil, sürekli yeniden üretilen bir süreçtir.
- Siyasal alan, farklı taleplerin, kimliklerin ve çatışmaların meşru olarak var olabildiği alandır.
- Katılımın yalnız seçimlerle sınırlı kalmaması gerekir.
- Ezilenlerin, dışlananların siyasal alana müdahalesi demokrasinin motorudur.

Radikal demokrasi, devleti tamamen reddetmeden, demokrasiyi tabanda güçlendirmeyi ve temsil mekanizmalarını daha katılımcı hale getirmeyi amaçlar.